

IJTIMOYIY TARMOQLAR TILIDA ME'YOR VA UZUS MUNOSABATI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI QIYOSIY TAHLILI

D.Sh. Egamnazarova,

Qo'qon universiteti Andijon filiali Ingliz filologiyasi kafedrası mudiri, dotsent.

durdonajuraeva@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v19iA.1836>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ	ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ
Qabul qilindi: 17-avgust 2026-yil Tasdiqlandi: 19-avgust 2026-yil Jurnal soni: 19-A Maqola raqami: 57	Maqolada ijtimoiy tarmoqlarda shakllanayotgan nutq amaliyotining kodifikatsiyalangan adabiy me'yor bilan munosabati o'zbek va ingliz tillari qiyosida tadqiq etiladi. E.Koseriuning "tizim – me'yor – nutq" triadasi va L.Yelmslevning uzus haqidagi qarashlariga tayanib, uzus me'yorga to'g'ridan to'g'ri zid turmasligi, aksincha, uni ichdan qayta sozlashi, ayrim hollarda esa muayyan registr bilan chegaralangan vaziyat me'yorlarni yuzaga keltirishi asoslanadi. Grafik-orfografik, punktuatsion, leksik, grammatik va pragmatik sathlardagi hodisalar tipologiyasi ishlab chiqilib, uzus bosimi qiyoslanayotgan tillarda turlicha kechishi ko'rsatiladi: ingliz tilida u leksikografik e'tirof va tinish belgilarining pragmatiklashuvi orqali, o'zbek tilida esa digrafiya bilan bog'liq grafik beqarorlik hamda so'zlashuv va sheva shakllarining yozma nutqqa ko'chishi orqali namoyon bo'ladi.
KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ANNOTATION
me'yor, uzus, kodifikatsiya, vaziyat me'yor, ijtimoiy tarmoq, kompyuter vositasidagi kommunikatsiya, registr, o'zbek tili, ingliz tili	The article examines how the communicative practice emerging on social media platforms interacts with the codified literary norm, drawing on comparative data from Uzbek and English. Building on Coseriu's triad of system, norm and speech and on Hjelmslev's notion of usage, the study argues that usage is not a simple antithesis of the codified norm but a dynamic layer that reshapes it from within and, under certain conditions, generates new situational norms confined to particular registers. A typology of phenomena is proposed across the graphic-orthographic, punctuational, lexical, grammatical and pragmatic levels. The analysis shows that the pressure of usage on the norm proceeds differently in the two languages: in English it is channelled chiefly through lexicographic recognition and the pragmatization of punctuation, whereas in Uzbek it manifests itself mainly through graphic instability rooted in the digraphic situation and through the transfer of colloquial and dialectal forms into written discourse.
ABOUT THE PAPER	ANNOTATION
Accepted: 17 August 2026 Approved: 19 August 2026 Volume: 19-A Paper number: 57	
KEYWORDS	
norm, usus, codification, situational norm, social media, computer-mediated communication, register, Uzbek, English	

Kirish

Til tizimi qanchalik mustahkam qolipga tushmasin, uning chinakam hayoti nutq amaliyotida kechadi. So'zlovchi tizim bergan imkoniyatlardan foydalanar ekan, o'zi sezmagani holda ularning chegarasini ham sinab ko'radi: qaysi shakl odatiy, qaysisi g'alati, qaysisi hali qolipga tushib ulgurmagani – bu savollar har bir muloqot aktida yashirin tarzda hal bo'ladi. Raqamli kommunikatsiyaning keng yoyilishi shu jarayonni keskin tezlashtirdi. Ilgari avlodlar almashinuvi davomida arang sezilgan o'zgarishlar endi qisqa fursatda foydalanuvchilar omması nutqiga singib, o'ziga xos "odat"ga aylanmoqda.

O'zbek tilshunosligida me'yor tushunchasi an'anaga ko'ra nutq madaniyati muammolari bilan bog'liq holda talqin etib kelingan. Adabiy tilning kodifikatsiyalangan qoidalari, imlo va talaffuz me'yori, lug'at va grammatikalaridagi tavsiyalar jamiyatning nutqiy xulqini tartibga soluvchi mo'ljall vazifasini o'taydi. Kodifikatsiya deganda me'yorning lug'atlar, grammatikalar, imlo qoidalari kabi me'yoriy manbalarda rasman qayd etilishi va tavsiya maqomida mustahkamlanishi tushuniladi, me'yorning o'zi esa kodifikatsiyadan ancha oldin ham jamoa nutqida yashashi mumkin. Davlat tili siyosati ham shu mo'ljallarning barqarorligiga tayanadi [1; 3]. Ijtimoiy tarmoqlarda esa so'zlovchi bilan me'yor o'rtasidagi munosabat sifat jihatdan o'zgardi: yozma matn yaratish muharir, muahhih yoki noshir nazoratidan chiqib, har bir foydalanuvchining shaxsiy tanloviga aylandi. Oqibatda

kodifikatsiya belgilagan qoida bilan jamoa amalda qo'llayotgan shakl orasidagi masofa ochiq ko'rına boshladi.

Jamoatchilik ongida bu holat ko'pincha "tilning buzilishi" deb baholanadi. Ingliz publitsistikasida ham shunday xavotir uzoq vaqt ustuvor bo'lgan; S. Tagliamonte va D.Denis maqolasining sarlavhasiga chiqarilgan kinoyali savol aynan shu vahimaga ishora qiladi [29, 3]. Tilshunos uchun masala boshqa tekislikda turadi. Uzus me'yorni yemiruvchi kuchmi yoki uni yangilovchi manbami? Qaysi hodisalar tasodifiy chetlanish bo'lib qoladi-yu, qaysilari barqaror odatga, so'ngra me'yorga aylanadi? Bu savollarga javob izlashda ijtimoiy tarmoq tilini bitta til doirasida emas, qiyosiy asosda kuzatish samaraliroq, chunki turli til jamoalarida uzus bilan me'yor to'qnashuvi turli ssenariylar bo'yicha kechadi.

Tadqiqotning maqsadi o'zbek va ingliz tillarining ijtimoiy tarmoqlardagi qo'llanishi misolida uzus bilan kodifikatsiyalangan me'yor munosabatini sathlararo tahlil qilish va bu munosabatning tipologik modelini taklif etishdir. Ko'zlangan maqsad me'yor va uzus tushunchalarining nazariy talqinlarini qiyoslash, ijtimoiy tarmoq diskursidagi chetlanishlarni til sathlari bo'yicha tasniflash, uzus bosimining har 2 tildagi yo'nalishi va natijalarini aniqlashni taqozo etadi. O'zbek tilshunosligida raqamli nutq hozircha asosan nutq madaniyati nuqtayi nazaridan, ya'ni chetlanishlarni qayd etish va tuzatish yo'sinida o'rganilmoqda. Ishning yangiligi shundaki, u me'yor dinamikasining tabiiy bosqichi sifatida, ingliz tili tajribasi bilan chog'ishtirilib talqin etiladi.

Adabiyotlar tahlili

Me'yor va uzus munosabatini tadqiq etish an'anasi F. de Sossyur ilgari surgan til va nutq farqlanishiga borib taqaladi [26, 27–39]. Biroq Sossyurcha dixotomiya tizim bilan uning konkret ro'yobga chiqishi oralig'idagi qatlamni yetarlicha ochib bermagan edi. Bu bo'shliqni to'ldirishga intilgan L.Yelmslev til hodisasini sxema, me'yor, uzus va nutqiy aktdan (fransuzcha aslyatda schéma, norme, usage, acte) iborat 4 bosqichli tuzilma sifatida ko'rib chiqdi [18, 29–44]; o'zbek tilshunosligida usage atamasining lotincha usus (qo'llash, odat) shaklidan o'zlashtirilgan "uzus" muqobili rus tilshunosligi orqali qaror topgan. Uning talqinida uzus jamoada qabul qilingan odatlar yig'indisi, me'yor esa shu odatlardan chiqarilgan umumlashmadir. Yelmslev me'yorni uzusdan kelib chiqadigan abstraksiya deb hisoblab, uning mustaqil maqomiga shubha bilan qaragan: birlamchi voqelik uzus, me'yor esa undan tadqiqotchi yasagan qurilma, xolos.

Me'yor muammosini alohida nazariy masala darajasiga ko'targan olim E. Koseriu bo'ldi. Tizim, me'yor va nutq triadasida u tizimni imkoniyatlar majmui, me'yorni esa jamoada an'anaviy tarzda ro'yobga chiqarilayotgan shakllar yig'indisi sifatida belgilaydi [8, 11–113]. Shu o'rinda bir nozik jihatga urg'u berish kerak: Koseriu "me'yor"i preskriptiv emas, deskriptiv tushuncha bo'lib, nimani qanday aytish kerakligini emas, jamoada nima qanday aytilishini qamraydi: me'yor uning uchun "normal", ya'ni jamoada odatiy bo'lgan narsa bo'lib, "normativ", ya'ni majburiy tavsiya etilgan narsa emas; bu farq e'tibordan chetda qolsa, Koseriu nazariyasi preskriptiv grammatikaning nazariy asosi sifatida noto'g'ri talqin qilinadi. Mazmunan u Yelmslev uzusiga ancha yaqin turadi, adabiy tilning kodifikatsiyalangan me'yori esa ulardan farqli o'laroq ongli tanlov va tavsiya mahsulidir. Ijtimoiy tarmoq tilini tahlil qilishda bu farqni doimo yodda tutish lozim, aks holda deskriptiv me'yordagi o'zgarish preskriptiv me'yorning "buzilishi" bilan aralashib ketadi.

Rus tilshunosligida me'yor nazariyasi asosan adabiy til madaniyati bilan bog'liq holda rivojlandi. V.A.Itskovich obyektiv me'yor bilan uning kodifikatsiyasini farqlashni taklif etib, kodifikatsiya me'yorni aks ettirishi, biroq undan orqada qolishi ham mumkinligini ko'rsatdi [19, 14–28]. K.S. Gorbachevich me'yorning tarixiy o'zgaruvchanligini, uning variantlar raqobati orqali yangilanib borishini asosladi [15, 22–39]. N.N. Semenyuk me'yorni til tizimining ijtimoiy kommunikatsiya jarayonida tanlab olingan va mustahkamlangan eng barqaror an'anaviy ro'yobga chiqishlari majmui sifatida ta'riflaydi [27, 337]. Bu an'anada uzus hali kodifikatsiya qilinmagan, lekin keng tarqalgan qo'llanish sifatida qoraladi; boshqacha aytganda, u me'yor ostonasida turgan, e'tirofni kutayotgan qatlamdir.

G'arb sotsiolingvistikasida me'yor masalasi ko'proq ijtimoiy mafkura prizmasi orqali ko'rib chiqiladi. J. Milroy va L. Milroy standart til g'oyasini jamiyatda hukmron mafkura sifatida talqin qilib, "to'g'ri" shaklga intilish lingvistik emas, ijtimoiy hodisa ekanini ta'kidlaydi [23, 1–23]. R. Bartsch me'yornlarni jamoaning to'g'rilik haqidagi tasavvurlari bilan bog'lab, ularni ijtimoiy sanksiyalar vositasida quvvatlanadigan xulq qoidalariga qatoriga qo'yadi [7, 160–177]. Bu yondashuv ijtimoiy tarmoqlar tahlili uchun ayniqsa qimmatli, zero raqamli jamoalarning ham kinoya, tanbeh, "to'g'rilab qo'yish" odati kabi o'z sanksiya mexanizmlari bor.

O'zbek tilshunosligida me'yor muammosi R. Qo'ng'urov, E. Begmatov va Y. Tojiyevning nutq madaniyati va uslubiyatga bag'ishlangan qo'llanmasida atroflicha yoritilgan bo'lib, unda adabiy me'yorning og'zaki va yozma ko'rinishlari, shuningdek, orfoepik, leksik va grammatik me'yorlar farqlanadi [24, 23–38]. N. Mahmudov nutqning to'g'rilik, aniqlik, mantiqiylik, o'rinlilik singari kommunikativ sifatlarini tahlil qilib, me'yorga amal qilishni nutq ta'sirchanligining tayanch shartlaridan sanaydi [21, 31–57]. Sh. Safarovning pragmatik lingvistik qarashlari me'yor tushunchasiga yangi o'lcham olib kiradi: nutqiy harakatning muvaffaqiyati uning shakliy to'g'riligidan ko'ra muloqot

vaziyatiga, ishtirokchilar niyati va umumiy bilimlar zaxirasiga muvofiqligi bilan o'lchanadi [25, 36–48]. Me'yordan ongli chetlanish yangi ma'no hosil qilishi badiiy matn misolida ham kuzatilgan: zamonaviy ingliz va o'zbek she'riyatidagi sintaktik deviatziyalalar o'ziga xos badiiy-funksional vazifa bajarishi tahlil etilgan [14, 107–110]. Ijtimoiy tarmoq tilini baholashda pragmatik o'lchov ayniqsa muhim, chunki bu muhitda "to'g'ri" va "o'rinni" tushunchalari tez-tez ajralib ketadi.

Kompyuter vositasidagi kommunikatsiya (KVK) tilini o'rganish 1990-yillardan jadal tus oldi. D.Kristal internet tilini og'zaki va yozma nutq oralig'ida turgan o'ziga xos vosita deb bilib, uni alohida til yoki sheva emas, balki yangi kommunikativ vosita ekanini ta'kidlab "Netspeak" deb atadi [9, 19–20]. N. Baron elektron yozuv tobora og'zaki nutq xossalarini o'zlashtirayotganini, yozma matnga munosabat puxta tahrirdan tezkor almashinuvga ko'chayotganini qayd etdi [6, 161–181]. S. Herring KVKni texnik vosita va vaziyat omillari bo'yicha tasniflovchi fasetli sxema ishlab chiqib, lingvistik xususiyatlarni faqat texnologiya bilan izohlash yetarli emasligini ko'rsatdi [17, Article 1]. J. Androutsopoulos sohadagi burilishni qayd etar ekan, tadqiqotchilar e'tibori medium belgilaydigan umumiy belgilardan foydalanuvchilar amaliyoti va ijtimoiy xilma-xillikka ko'chganini asoslaydi [5, 419–438].

Ijtimoiy tarmoq tilining me'yorga munosabati borasida bevosita qimmatli natijalar ham to'plangan. S. Tagliamonte va D. Denis kanadalik o'smirlarning tezkor xabarlarini o'rganib, bu nutqni adabiy me'yorni yemiruvchi emas, turli registr unsurlarini qorishtiruvchi gibrid ko'rinish sifatida baholadi; lol, omg kabi mashhur qisqartmalar matnlarning umumiy hajmida juda kichik ulushni tashkil etgani ma'lum bo'ldi [29, 3–34]. L. Skvayrs "internet tili" tushunchasining o'zi ommaviy axborot vositalaridagi metadiskurs orqali alohida registr sifatida shakllantirilganini ko'rsatib, uni lingvistik voqelik bilan birga mafkuraviy qurilma deb ham baholaydi [28, 457–492]. Rus internet-tilshunosligida M. Krongauz me'yorni ataylab buzishga asoslangan "olban" o'yini va errativlarni tahlil qilib, bunday o'yin imlo me'yorini puxta bilishni taqozo etishini ta'kidlaydi [20, 57–82]. Bu kuzatish tahlilimiz uchun muhim: ongli chetlanishni me'yorni bilmaslikdan tug'ilgan chetlanishdan farqlamay turib, uzusning me'yorga ta'sirini to'g'ri baholab bo'lmaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot materialini o'zbek va ingliz tillaridagi ochiq ijtimoiy tarmoq sahifalari – Telegram kanallari va guruhlar, Instagram, Facebook, X (sobiq Twitter) hamda Reddit platformalaridagi postlar va izohlar tashkil etdi. Ish miqdoriy korpus tahliliga emas, sifat tahliliga yo'naltirilgan: keltirilgan misollar kuzatuv davomida muntazam qayd etilgan modellarni aks ettiruvchi tipiklashtirilgan namunalar bo'lib, ulardan shaxsni aniqlashga imkon beruvchi barcha ma'lumotlar olib tashlangan, zero ochiq sahifaga joylangan matn ham muallifining shaxsiy ma'lumoti bo'lib qolaveradi; manbasi ko'rsatilmagan misollar muallif kuzatuvlariga tegishli.

Me'yoriy mezon sifatida o'zbek tili uchun "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalar" [4] va "O'zbek tilining izohli lug'ati" [31, 1–5-jildlar], ingliz tili uchun Oxford English Dictionary hamda Merriam-Webster lug'atlarining onlayn nashrlari olindi. Tahlilda qiyosiy-tipologik, kontekstual-pragmatik va diskursiv tahlil usullari uyg'unlashtirildi. Har bir hodisa 3 mezon asosida baholandi: 1) chetlanishning qaysi til sathiga taalluqli ekan; 2) uning ongli (uslubiy) yoki ongsiz (infratuzilmaviy yoxud savodxonlik bilan bog'liq) tabiati; 3) jamoada barqarorlashuv va kodifikatsiyaga yaqinlashuv darajasi.

Natijalar

Grafik-orfografik sath

Uzusning me'yorga bosimi eng avvalo yozuv sathida ko'zga tashlanadi. O'zbek tili uchun bu sath alohida murakkablikka ega, chunki jamiyat hanuz digrafiya sharoitida yashamoqda: lotin yozuviga asoslangan alifbo 1993-yilda qabul qilinib, 1995-yilda qayta tahrir etilgan bo'lsa-

da [2], kirill yozuvi kundalik amaliyotdan batamom chiqib ketgani yo'q. Turli avlod vakillari turli yozuvda savod chiqargani bois ijtimoiy tarmoqlarda yagona grafik uzus shakllanmagan, aksincha, o'zaro raqobatlashuvchi mahalliy odatlar yonma-yon yashaydi.

Bu holat o', g' harflari va tutuq belgisining yozilishida yaqqol ko'rinadi. Me'yor bu harflarning maxsus belgi bilan ifodalanishini talab qiladi, klaviatura infratuzilmasi esa foydalanuvchini tanlov qarshisida qoldiradi: ayni harf apostrof, teskari urg'u belgisi, tipografik tirnoq bilan yoziladi yoki umuman tushirib qoldiriladi (amalda o' harfi kamida 4 xil ko'rinishda – U+2018, U+02BB, U+0027 va U+0060 belgilari bilan – uchraydi, matn qidiruvi va avtomatik qayta ishlash uchun esa bu variantlar turli belgilar hisoblanadi), masalan: o'zbek, tog'ri, o' qidim, maqul (ma'qul o'rnida). Bunga kirill yozuvi odatidan qolgan x/h almashinuvi qo'shiladi: raxmat, xozir. Ayrim foydalanuvchilar sh birikmasini v harfi bilan almashtiradi: yaxwi, kewir. Oxirgi hodisa grafik tejamkorlikka intilishdangina emas, kirillcha u harfi bilan shakli o'xshashlikdan ham oziqlanadi; u tasodifiy xato bo'lmay, muayyan motivatsiyaga ega vizual analogiyadir.

Grafik tanlovning o'zi ham pragmatik ma'no kasb eta boshladi. Rasmiy tashkilotlar sahifalarida lotin yozuvi ustunlik qiladi, keksaroq avlod vakillari izohlarida esa kirill yozuvi hamon faol; ayni post ostida kirillcha va lotincha izohlarning yonma-yon turishi odatiy manzaraga aylangan. Shu tariqa yozuv tanlovi muallifning yoshi, ta'lim tarixi va ijtimoiy mansubligi haqida qo'shimcha signal tashiydi. Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan bu grafik variantlarning indeksal qiymat kasb etishini, ya'ni muayyan ijtimoiy guruhga ishora qiluvchi belgiga aylanishini anglatadi. L. Skvayrs "internet tili" misolida tavsiflagan registrlashuv jarayoni o'zbek internet muhitida yozuvlar raqobati shaklida ham kechmoqda.

Ingliz tilida manzara o'zgacha. Grafik tanlov muammosi deyarli yo'qligi sababli chetlanishlar asosan uslubiy-ekspressiv tabiatga ega. Kichik harf bilan boshlanadigan jumlar, kichik i shaklidagi olmosh, u (you), r (are) singari fonetik qisqartmalar, sooo, nooo kabi unli cho'zilishlari, so'zni to'raligicha bosh harflarda yozish orqali hosil qilinadigan "baqirish" effekti yozuvchining me'yorni bila turib undan chekinayotganini ko'rsatadi. G. Makkalokning kuzatishicha, norasmiy yozuvda kichik harf beparvolik belgisi emas, ohangni yumshatuvchi, muloqotga samimiyat kirituvchi vositaga aylangan [22, 109–152]. D. Kristal matn xabarlaridagi qisqartmalar savodxonlikka tahdid solmasligini, aksincha, ularni o'rinli ishlatish uchun imlo me'yorini bilish zarurligini asoslaydi [10, 151–175]. Ingliz yozuvidagi grafologik innovatsiyalar ijodiy salohiyatga ega ekani avvalroq maxsus tahlil qilingan [13, 34]; ijtimoiy tarmoqlarda bu salohiyat kundalik muloqot vositasiga aylanmoqda.

Qiyoslash natijasida o'zbekcha postlar va izohlarda grafik chetlanishlarning salmoqli qismi infratuzilma va savodxonlik omillari bilan, ingliz tilida esa ko'proq uslubiy tanlov bilan bog'liq ekani ayon bo'ldi. Bu farq mutlaq emas, albatta: o'zbek foydalanuvchilari ham zo'rr, vooy kabi ekspressiv cho'zilishlardan faol foydalanadi, ingliz matnlarida esa beixtiyor imlo xatolari uchraydi. Tipologik jihatdan boshqa narsa muhim. Me'yor barqaror va yagona bo'lgan jamoada uzus undan o'ynoqi chekinish sifatida namoyon bo'ladi; me'yorning o'zi grafik jihatdan to'la qaror topmagan jamoada esa uzus parchalanib, raqobatlashuvchi variantlar to'plamiga aylanadi. Bunday sharoitda uzus bosimining kuchliroq sezilishi tabiiy, zero kodifikatsiya ortida mustahkam jamoaviy odat turmaydi.

Punktuatsion sath

Ijtimoiy tarmoq tilida tinish belgilari sintaktik vazifasidan ko'ra pragmatik vazifasi bilan qadrlanadi. Ingliz tilida bu hodisa eksperimental yo'l bilan ham tasdiqlangan: D. Ganraj va hammualiflari o'tkazgan tajribada nuqta bilan tugagan qisqa javob xabarlarini nuqtasiz variantga qaraganda kamroq samimiy deb baholangan [16, 1067–1075]; ishtirokchilarga

savol va unga qisqa javobdan iborat almashinuvlar ko'rsatilgan bo'lib, xuddi shu materialni qo'lyozma xat shaklida baholagan guruhda nuqta samimiylik bahosiga sezilarli ta'sir ko'rsatmagan. Maktab grammatikasi talab etadigan eng oddiy belgi – gap oxiridagi nuqta – tezkor xabar muhitida belgilanmagan holatdan belgilangan holatga o'tgan: endi uning mavjudligi sovuqqonlik, ranjish yoki suhbatni yakunlash istagini anglatishi mumkin. Taklifga javoban yuborilgan Okay. shakli, masalan, nuqtasiz Okay ga nisbatan keskinroq qabul qilinadi [16, 1067–1075].

O'zbek ijtimoiy tarmoq nutqida punktuatsiyaning pragmatiklashuvi o'z yo'lidan boradi. Rusiyzabon internetdan kirib kelgan qavs belgilari o'zbek foydalanuvchilari nutqida ham barqaror o'rin egalladi (bu belgi tabassum emotikonining "ko'z" va "burun" qismlari tushirib qoldirilishi natijasida shakllangan, o'zbek foydalanuvchilari orasida keng tarqalishi esa o'zbek-rus bilingvizmi va umumiy raqamli platformalar ta'siri bilan izohlanadi):))) tabassum, (((esa ma'yuslik ifodasi sifatida qo'llanadi, masalan: Rahmat, ustoz)); Bugun ham chiqmadi natija(((. Qavslar soni his-tuyg'u kuchini ko'rsatuvchi o'ziga xos shkalaga aylanadi: yakka qavs yengil kulimsirashni, qavslar zanjiri samimiy quvonchni bildiradi. Ingliz tilida bu vazifani asosan emoji hamda lol, haha kabi unsurlar bajaradi. Ko'p nuqta (...) va takrorlangan so'roq yoki undov belgilari (???, !!!) har 2 tilda baravar uchraydi, biroq ularning pragmatik yuki farqlanadi: inglizcha matndagi ko'p nuqta ko'pincha yashirin norozilik yoki fikrni ataylab ochiq qoldirishni anglatadi, o'zbekcha matnda u ko'proq o'ychanlik, muloyimlik va gapni yumshatish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Punktuatsion sathdagi o'zgarishlarni me'yor nazariyasi nuqtayi nazaridan qanday baholash kerak? Fikrimizcha, bu o'rinda kodifikatsiyalangan me'yorning inkori haqida emas, vaziyat me'yorning shakllanishi haqida so'z yuritish o'rinli. Vaziyat me'yor deganda kodifikatsiya qilinmagan, biroq muayyan kanal, registr yoki jamoa doirasida odatiy va kutiladigan deb qabul qilingan, undan chetlashish esa izohga yoxud sanksiyaga sabab bo'ladigan qo'llanish qoidasi tushuniladi. Tezkor xabar muhitida nuqtasiz yakunlanish xato sifatida emas, odatiy holat sifatida qabul qilinadi, nuqta qo'yish esa muayyan pragmatik niyatni ifodalaydi. Foydalanuvchilar bu qoidani hech qaysi darslikdan o'rganmagan, lekin unga bo'ysunadi va uni buzgan suhbatdoshni "nega jahling chiqdi?" qabilidagi savol bilan "tuzatadi". R. Bartsch ta'riflagan ijtimoiy sanksiya mexanizmi raqamli muhitda ham to'la amal qilmoqda.

Leksik sath

Leksik sathda uzus va me'yor munosabati eng oshkora shaklda namoyon bo'ladi, chunki yangi so'zlar kodifikatsiya institutlari – lug'atchilar va terminologiya komissiyalari e'tiborini boshqa sathlardagi yangiliklarga qaraganda tezroq tortadi. Ijtimoiy tarmoqlarda tug'ilgan inglizcha qisqartmalar – lol, omg, brb, idk, tbh, ngl – keng yoyilibgina qolmay, semantik jihatdan ham evolyutsiyaga uchradi. Lol dastlabki "ovoz chiqarib kulish" ma'nosidan uzoqlashib, ko'pincha kulgiga aloqasi bo'lmagan, do'stona munosabatni ko'rsatuvchi yoki gap kuchini yumshatuvchi diskursiv yuklamaga aylandi: i forgot my keys again lol; bu yerda lol kulgini emas, o'ziga nisbatan kinoyani va vaziyatni yengillashtirish istagini ifodalaydi [22, 109–152].

Leksikografik e'tirof ham uzoq kuttirmadi: Oxford English Dictionary 2011-yil martdagi yangilanishida LOL va OMG birliklarini lug'atga kiritdi (lug'at tahririyati OMG birligining ilk qayd etilgan qo'llanishi 1917-yilgi shaxsiy maktubga borib ta'alishini ko'rsatgan); unfriend fe'li 2009-yilda New Oxford American Dictionary tomonidan, selfie esa 2013-yilda Oxford Dictionaries tomonidan "yil so'zi" deb e'lon qilindi. Uzunlik kodifikatsiyaga bunchalik tez yo'l topishi ingliz leksikografiyasining deskriptiv tamoyilga tayanishi bilan izohlanadi: lug'at so'z qanday qo'llanishi kerakligini buyurishdan ko'ra, qanday qo'llanayotganini qayd etishni maqsad qiladi. Oqibatda me'yor bilan uzus o'rtasidagi

masofa bu tilda nisbatan qisqa, kodifikatsiya esa uzus ortidan muntazam “yetib olib” turadi.

O'zbek ijtimoiy tarmoq leksikasida o'zlashma birliklarning o'zbek grammatik qoliplariga faol moslashuvi kuzatiladi. Inglizcha negizlar o'zbekcha so'z yasovchi va shakl yasovchi qo'shimchalar bilan erkin birikadi: layk bosmoq, laykladim, postladi, repost qiling, storisga qo'ydim, followerlar, xeshteg. Ularning ko'pchiligi “O'zbek tilining izohli lug'ati”da qayd etilmagan, holbuki foydalanuvchilar uchun bu so'zlar to'la ma'noda odatiy, belgilanmagan birliklardir. Ba'zan uzus mavjud o'zbekcha so'zni yangi ma'noda faollashtiradi: obuna bo'lmoq birikmasi an'anaviy “gazeta-jurnalga obuna” ma'nosidan raqamli kanalga a'zo bo'lish ma'nosiga kengayib, inglizcha subscribe ning tabiiy muqobiliga aylandi.

O'zbek foydalanuvchilari qisqartmalarni ingliz tilidagi kabi akronimlashtirish yo'li bilan emas, ko'proq unilarni tushirib qoldirish orqali hosil qiladi: slm (salom), rmat, rhmt (rahmat), nma (nima). Bu hodisani o'zbek so'zini tanib olishda undoshlar skeleti yetarli axborot tashishi bilan izohlash mumkin. Qolaversa, ok, okey, lol singari inglizcha hamda davay, normalno kabi ruscha birliklar ham o'zbek matniga bimalol kiritilib, ko'ptilli leksik qatlam hosil qiladi.

Leksik sathdagi qiyos muhim farqni ochib beradi. Ingliz tilida ijtimoiy tarmoq uzusi asosan tilning ichki resurslari – akronimlashtirish, konversiya (to google, to friend, to DM), semantik siljish hisobiga boyiydi va shu sababli nisbatan oson kodifikatsiyalanadi. O'zbek tilida uzusning asosiy manbai tashqi, ya'ni ingliz va rus tillaridan o'zlashayotgan birliklar. Bu kodifikatsiya institutlarini murakkab tanlov qarshisiga qo'yadi: o'zlashmani qonuniylashtirish yoki unga milliy muqobil taklif etish. Kuzatilgan materialda rasmiy muqobil taklif etilgan hollarda ham uzus ko'pincha o'zlashma shaklini afzal ko'radi, natijada kodifikatsiya bilan uzus orasidagi uzilish yanada chuqurlashadi.

Grammatik-sintaktik sath

Grammatik sathda ingliz ijtimoiy tarmoq nutqining eng mashhur yangiligi because bog'lovchisining ot, sifat yoki undov bilan qo'llanishidir: because internet, because science, because reasons. An'anaviy grammatika because dan keyin ergash gap yoki of predlogini talab qiladi; yangi konstruksiya esa sababni to'la izohlash o'rniga unga shunchaki ishora qilib, mulohazani “qisqa tutashtiradi” va ko'pincha kinoyali ohang kasb etadi. Amerika dialekt jamiyati (American Dialect Society) 2014-yil yanvarida 2013-yil yakunlariga ko'ra aynan shu yangi, predlog tarzidagi because ni “yil so'zi” deb e'lon qilgani uzusning akademik doiralarda e'tirof topganini ko'rsatadi, G. Makkallok kitobining sarlavhasi ham shu konstruksiyaga ong'li ravishda murojaat qiladi. Ega tushirib qoldirilgan to'liqsiz gaplar (so tired rn, can't even) og'zaki sintaksisning yozma matnga ko'chishini namoyon etadi.

O'zbek tilida grammatik sathdagi uzus bosimi og'zaki so'zlashuv va sheva shakllarining yozma matnga ko'chishi tarzida ustuvor namoyon bo'ladi. Adabiy me'yordagi -yap-hozirgi zamon shakli o'rnida so'zlashuv nutqiga xos -vot/-vo- shakli keng qo'llanadi (Toshkent shevasi va shahar so'zlashuv nutqida keng tarqalgan bu muqobil tarixan -(i)b o'tir- ko'makchi fe'lli qurilmaning fonetik qisqarishidan hosil bo'lgan): kevtoman (kelyapman), qivossan (qilyapsan), o'qivommiz (o'qiyapmiz). Ravishdosh shakllarining qisqarishi ham odatiy tus olgan: bo'p qoldi (bo'lib qoldi), kep ketdi (kelib ketdi), opkeldim (olib keldim). Ilgari og'zaki nutq mulki hisoblangan bunday shakllar yozma matnda asosan badiiy asarlardagi personaj nutqini tasvirlash bilan chegaralanardi; ijtimoiy tarmoq ularga yozma maqom berdi.

O'zbek adabiy tili nazariyasida og'zaki va yozma nutq me'yorlari alohida-alohida tavsiflanishini hisobga olsak [24, 23–38], hodisaning mohiyati oydinlashadi: ijtimoiy tarmoqda yozma kanal og'zaki nutq me'yorlariga bo'ysuna boshladi. Bu yerda me'yor buzilayotgani yo'q, kanal bilan registr o'rtasidagi an'anaviy moslik o'zgarmoqda. Sintaksisda ham shunga o'xshash manzara bor: kesimning gap boshiga chiqishi (Kutaman javobingizni), to'liqsiz gaplar, gap bo'laklarining parchalanib, alohida xabarlar ko'rinishida ketma-ket yuborilishi yozma matnni jonli dialogga yaqinlashtiradi. Ingliz tilidan farqli o'laroq, o'zbek foydalanuvchilari yozishmalarida grammatik innovatsiya emas, mavjud so'zlashuv shakllarining yozuvga ko'chishi ustunlik qiladi.

Pragmatik-diskursiv sath

Ijtimoiy tarmoq muloqotida paralingvistik vositalar tanqisligi ekspressiv grafik unsurlar hisobiga qoplanadi. E. Dresner va S. Herring emotikonlarni faqat his-tuyg'u ifodasi deb qarash yetarli emasligini, ular ko'pincha nutqiy aktning illokutiv kuchini ko'rsatishini, jumladan, gapni hazil yoki kinoya tarzida o'qish kerakligini bildirishini asoslagan [12, 249–268]. M. Danesi emoji yozma matnga qo'shilgan o'ziga xos semiotik tizim sifatida tahlil qiladi [11, 1–24]. Har 2 tildagi kuzatuvlar bu xulosalarni tasdiqlaydi: Zo'r chiqibdi 😡 izohida kulgi belgisi maqto'vni kinoyaga aylantira olsa, great job 🙌 dagi teskari tabassum samimiyligni inkor etuvchi signal vazifasini o'taydi.

O'zbek ijtimoiy tarmoq diskursining muhim pragmatik xususiyati an'anaviy muomala odobi me'yorlarining raqamli muhitga ko'chirilishida ko'rinadi. Izohlarda notanish shaxsga Siz shaklida murojaat qilish, aka, opa, ustoz kabi qarindoshlik va hurmat atamalarini qo'llash, xabarni Assalomu alaykum bilan boshlash hamon keng tarqalgan. Inglizcha muloqotda esa murojaat ancha demokratlashgan: notanish foydalanuvchiga taxallus bilan yoki umuman murojaat shaklsiz yozish belgilanmagan holat sanaladi. Shu bilan birga, anonimlik sharoitida o'zbek foydalanuvchilari orasida sen shakliga o'tish, qo'pol baho va haqoratomuz leksika ham uchraydi. Bu pragmatik me'yorning qutblashuvidan dalolat beradi: an'anaviy odob formulalari saqlangan muloqot doiralari bilan yonma-yon anonimlik panohidagi tajovuzkor nutq maydoni ham kengaymoqda.

Xeshteglar M. Zappavinya ta'riflagan “qidiriladigan nutq” va ambient affiliation, ya'ni bir-birini tanimaydigan foydalanuvchilarni umumiy mavzu atrofida birlashtirish vositasi sifatida [30, 1–16] har 2 tilda teng darajada faol qo'llanadi, biroq o'zbek xeshteglarida kod almashinuvi yaqqolroq: #toshkent_kechasi, #uzbekistan, #vibe. Bitta post doirasida o'zbek, rus va ingliz unsurlarining qorishuvi ham odatiy hol: Bugun zo'r kun bo'ldi, vibe umuman boshqacha, prosta kayf 🍷. Bunday matnni o'zbek adabiy tili me'yori bilan o'lchash qiyin, zero u me'yor chegarasida emas, registrlar va tillar kesishgan maydonda yaratilgan.

Platformaga xos mikrome'yorlarning shakllanishi ham pragmatik sathdagi muhim hodisadir. Telegram guruhlaridagi qoidalar, moderator tanbehleri, izohlardagi “savodli yozing” degan talablar jamoa ichida o'z-o'zidan paydo bo'ladigan kodifikatsiya namunalaridir. Bunday mikrokodifikatsiya davlat yoki akademik institutlar kodifikatsiyasidan farqli o'laroq tor jamoa doirasida amal qiladi, biroq foydalanuvchi xulqiga ta'sir kuchi jihatidan ulardan qolishmaydi. Kuzatilgan hodisalarning sathlar bo'yicha qiyosiy manzarasi 1-jadvalda umumlashtirildi.

Ijtimoiy tarmoq tilida uzun bosimining sathlar bo'yicha qiyosiy tavsifi

Sath	O'zbek tili	Ingliz tili	Me'yorga munosabat turi
Grafik-orfografik	o'/g' va tutuq belgisining beqarorligi, x/h almashinuvi, sh o'rnida w	kichik harf, u, r, unli cho'zilishi, bosh harflar orqali "baqirish"	o'zbekchada asosan ongsiz chetlanish; inglizchada ongli uslubiy chetlanish
Punktuatsion	qavs-tabassum))), (((; ko'p nuqtaning yumshatuvchi vazifasi	yakuniy nuqtaning belgilangan holatga o'tishi; ko'p nuqtaning norozilik ma'nosi	vaziyatiy me'yor
Leksik	o'zlashma negizlarning o'zbek qo'shimchalari bilan birikuvi; undosh skeletli qisqartmalar	akronimlar, konversiya, semantik siljish (lol)	inglizchada kodifikatsiya; o'zbekchada kodifikatsiya bilan uzilish
Grammatik-sintaktik	-vot- shakli, ravishdoshning qisqarishi, inversiya	because + ot; egasiz to'liqsiz gaplar	og'zaki me'yorning yozma kanalga ko'chishi; qisman kodifikatsiya
Pragmatik-diskursiv	an'anaviy odob formulalari va anonim tajovuzkorlik qutblashuvi; kod almashinuvi	murojaatning demokratlashuvi; emojiining illokutiv vazifasi	mikrome'yorlar va jamoaviy sanksiyalar

Muhokama

Tahlil uzusning kodifikatsiyalangan me'yorga munosabatini to'g'ri chiziqli "buzilish – saqlanish" qarama-qarshiligi bilan tavsiflab bo'lmashligini ko'rsatdi. Bu munosabatni uzun bosimining 3 yo'nalishi orqali modellashtirish maqsadga muvofiq: 1) chetlanish sifatida qolish – jamoaning o'zi ham shaklni xato deb biladi, u barqaror odatga aylanmaydi va kodifikatsiyaga da'vogarlik qilmaydi (yaxwi, raxmat kabi yozuvlar); 2) vaziyatiy me'yorga aylanish – shakl muayyan registr va kanal doirasida odatiy, ba'zan hatto majburiy tus oladi, ammo adabiy me'yor maqomiga intilmaydi (nuqtasiz yakunlanuvchi xabar, qavs-tabassum, -vot- shakli); 3) kodifikatsiyaga yo'l topish – shakl lug'at va me'yoriy manbalarda qayd etiladi (LOL, selfie, unfriend; o'zbek tilida obuna bo'lmoq birikmasining yangi ma'nosi shu yo'lga eng yaqin nomzodlar sirasiga kiradi).

Qiyoslanayotgan tillarda bu yo'nalishlarning nisbati teng emas. Ingliz tilida 3-yo'nalish ancha keng ochiq; bunga deskriptiv leksikografiya an'anasi, lug'atchilikda katta hajmli matn korpuslariga tayanish amaliyoti va ingliz tilining global muloqot vositasi maqomi sabab bo'lmoqda. O'zbek tilida 1-yo'nalishning salmog'i grafik beqarorlik tufayli yuqori, 2-yo'nalish esa og'zaki shakllarning yozma kanalga o'tishi hisobiga tez kengaymoqda. Kodifikatsiya yo'li esa preskriptiv an'ana va til sofligi masalasiga davlat siyosati darajasida qaratilayotgan e'tibor sababli ehtiyoqkorlik bilan ochiladi.

Koseriu atamallari bilan aytganda, ijtimoiy tarmoq tilida tizim deyarli o'zgarishsiz qolmoqda, zero because internet yoki laykladim kabi shakllar ham tizim imkoniyatlari doirasida hosil qilingan. O'zgarish me'yor qatlamida, ya'ni jamoaviy odat darajasida yuz bermoqda. Uzun tizimni inkor etmaydi, balki uning ilgari kam faollashgan imkoniyatlarini yuzaga chiqaradi. Yelmslevning me'yorni uzusdan chiqariladigan umumlashma deb bilgan qarashi ham raqamli muhitda yangi dalillarga ega bo'lmoqda: vaziyatiy me'yorlar hech qanday kodifikatsiyasiz, sof uzun zaminida tug'ilmoqda.

Tarixga nazar tashlasak, bugungi jarayonlarda g'ayrioddiy narsa yo'q. O'zbek adabiy tili me'yoring o'zi Toshkent va Farg'ona shahar shevalari zaminida qaror topgan, ya'ni kechagi so'zlashuv uzusi bugungi adabiy me'yorning poydevoriga aylangan. Standart ingliz tili ham London va Sharqiy Midlend lahjalari asosida, kansilyariya amaliyoti va bosmaxona an'anasi ta'sirida shakllangan, uning me'yorlari esa asrlar davomida uzun bilan o'ziga xos

"muzokara" jarayonida sayqallangan [23, 24–30]. Bu parallellik ijtimoiy tarmoq uzusi haqida shoshilinch hukm chiqarishdan saqlaydi: bugun vaziyatiy me'yor maqomidagi shakllarning qaysilari ertaga kodifikatsiyaga yo'l topishini, qaysilari davr bilan birga unutilishini uzoq muddatli kuzatuvlarga ko'rsatib bera oladi.

Natijalar amaliy xulosalar chiqarishga ham imkon beradi. Nutq madaniyati ta'limida ijtimoiy tarmoq uzusini faqat xatolar ro'yxati tarzida taqdim etish kutilgan samarani bermaydi, chunki talaba bu shakllarning o'z muhitida o'rinli ekanini yaxshi his qiladi. Registr tafvutini anglatish, qaysi shakl qaysi vaziyatda maqbul ekanini, rasmiy yozma matnga o'tishda qanday almashtirishlar zarurligini o'rgatish ancha unumli yo'l. Yosh foydalanuvchilarda registrlararo ko'chuvchanlik ko'nikmasi mavjudligini kanadalik o'smirlar nutqi bo'yicha olingan natijalar ham tasdiqlaydi. Til siyosati uchun esa o'zbek lotin yozuvining klaviatura va dasturiy ta'minotdagi yagona standartini ommalashtirish grafik uzusni barqarorlashtirishning eng real vositasi bo'lishi mumkin, negaki grafik chetlanishlarning katta qismi savodsizlikdan emas, texnik noqulaylikdan kelib chiqmoqda.

Tadqiqotning cheklovlarini ham qayd etish joiz. Sifat tahliliga asoslangan kuzatuvlar hodisalar tipologiyasini belgilashga imkon bersa-da, ularning chastotasi va yosh, hudud, ta'lim darajasi bo'yicha sotsiologiyistik taqsimoti haqida aniq xulosa chiqarish uchun o'zbek ijtimoiy tarmoq matnlarining maxsus korpusini yaratish va miqdoriy tahlil o'tkazish talab etiladi. Bunday korpusni shakllantirish kelgusi izlanishlarning istiqbolli yo'nalishidir.

Xulosa

Ijtimoiy tarmoqlar tili me'yor va uzun o'rtaidagi azaliy munosabatni yangi, tezlashgan sharoitda ko'z oldimizda namoyon etdi. Uzun kodifikatsiyalangan me'yorning antipodi emas: u tizim imkoniyatlarini faollashtiradi, me'yor qatlamini ichdan qayta shakllantiradi va ayrim hollarda muayyan registr bilan chegaralangan vaziyatiy me'yorlarni yuzaga keltiradi. Uzun bosimi til sathlarida turlicha intensivlik bilan kechadi; ongli uslubiy chetlanishni ongsiz, infratuzilmaviy yoki savodxonlik bilan bog'liq chetlanishdan farqlash bu jarayonni xolis baholashning zaruriy sharti hisoblanadi.

Qiyoslanayotgan tillarda uzusning me'yorga ta'siri turli yo'llardan boradi. Ingliz tilida u ko'proq ichki resurslarga tayanadi va deskriptiv leksikografiya tufayli nisbatan tez kodifikatsiyalanadi. O'zbek tilida esa grafik beqarorlik,

og'zaki va sheva unsurlarining yozuvga ko'chishi, o'zlashmalarining milliy grammatik qoliplarga moslashuvi ustuvor bo'lib, kodifikatsiya preskriptiv an'ana ta'sirida sekinroq kechadi.

Taklif etilgan 3 yo'nalishli model raqamli diskursdagi yangi hodisaning me'yoriy maqomini aniqlashda mezon

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni. (1989). 1989-yil 21-oktabr; 1995-yil 21-dekabrda yangi tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasining "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi Qonuni. (1993). 1993-yil 2-sentabr; 1995-yil 6-maydagi o'zgartishlar bilan.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6084-son Farmoni. (2020). 2020-yil 20-oktabr.
4. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. (1995). O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 24-avgustdagi 339-son qarori bilan tasdiqlangan.
5. Androutsopoulos, J. (2006). Introduction: Sociolinguistics and computer-mediated communication. *Journal of Sociolinguistics*, 10(4), 419–438.
6. Baron, N. S. (2008). *Always on: Language in an online and mobile world*. Oxford University Press.
7. Bartsch, R. (1987). *Norms of language: Theoretical and practical aspects*. Longman.
8. Coseriu, E. (1962). Sistema, norma y habla. In *Teoría del lenguaje y lingüística general* (pp. 11–113). Gredos.
9. Crystal, D. (2006). *Language and the Internet* (2nd ed.). Cambridge University Press.
10. Crystal, D. (2008). *Txtng: The gr8 db8*. Oxford University Press.
11. Danesi, M. (2017). *The semiotics of emoji: The rise of visual language in the age of the Internet*. Bloomsbury Academic.
12. Dresner, E., & Herring, S. C. (2010). Functions of the nonverbal in CMC: Emoticons and illocutionary force. *Communication Theory*, 20(3), 249–268.
13. Egamnazarova, D. Sh. The creative power of graphological innovations in English. *Uz Conferences*, 1. 2026
14. Egamnazarova, D. Sh. (2025). Zamonaviy ingliz va o'zbek she'riyatida sintaktik deviatziyalarning badiiy-funksional tahlili. *Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti*, (5), 107–110.
15. Gorbachevich, K. S. (1981). *Normy sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka* [Norms of the modern Russian literary language]. Prosveshchenie.
16. Gunraj, D. N., Drumm-Hewitt, A. M., Dashow, E. M., Upadhyay, S. S. N., & Klin, C. M. (2016). Texting insincerely: The role of the period in text messaging. *Computers in Human Behavior*, 55, 1067–1075.
17. Herring, S. C. (2007). A faceted classification scheme for computer-mediated discourse. *Language@Internet*, 4, Article 1.
18. Hjelmslev, L. (1942). *Langue et parole*. Cahiers Ferdinand de Saussure, 2, 29–44.
19. Itskovich, V. A. (1968). *Yazykovaya norma* [Linguistic norm]. Prosveshchenie.
20. Krongauz, M. A. (2013). *Samouchitel' olbanskogo* [A self-teaching guide to Albanian]. AST; Corpus.
21. Mahmudov, N. (2007). O'qituvchi nutqi madaniyati. *Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti*.
22. McCulloch, G. (2019). *Because internet: Understanding the new rules of language*. Riverhead Books.
23. Milroy, J., & Milroy, L. (2012). *Authority in language: Investigating standard English* (4th ed.). Routledge.
24. Qo'ng'urov, R., Begmatov, E., & Tojiyev, Y. (1992). *Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari*. O'qituvchi.
25. Safarov, Sh. (2008). *Pragmalingvistika*. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
26. Saussure, F. de. (1916). *Cours de linguistique générale*. Payot.
27. Semenyuk, N. N. (1990). *Norma* [Norm]. In V. N. Yartseva (Ed.), *Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'* (pp. 337–339). Sovetskaya entsiklopediya.
28. Squires, L. (2010). Enregistering internet language. *Language in Society*, 39(4), 457–492.
29. Tagliamonte, S. A., & Denis, D. (2008). Linguistic ruin? LOL! Instant messaging and teen language. *American Speech*, 83(1), 3–34.
30. Zappavigna, M. (2012). *Discourse of Twitter and social media: How we use language to create affiliation on the web*. Continuum.
31. O'zbek tilining izohli lug'ati (5 jildlik). (2006–2008). O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.